

Пащенко В. І.

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та права
Ніжинського державного університету імені М. Гоголя
(Ніжин, Чернігівська область, Україна),
E-mail: vvvvvvv2002@ukr.net

МІЖ КОНСОЛІДАЦІЄЮ ТА СИМУЛЯЦІЄЮ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

***Анотація.** У даній статті основна увага приділяється аналізу стану і перспектив розвитку демократії в Україні. Стаття описує діяльність різних традиційних демократичних інститутів. Описано такі поняття як пострадянські демократичні симуляції та демократія з прикметниками і визначено існуючі між ними взаємозв'язки. Особливу увагу приділено можливості консолідації демократії.*

***Ключові слова:** демократія, демократія з прикметниками, демократичні інститути, консолідація демократії, традиції*

Встановлення демократичних інститутів не обов'язково закінчується встановленням демократії. Підтвердити це може як досвід країн Латинської Америки, Азії та Африки, які після встановлення демократичних інститутів перетворювались на авторитарні держави, так і доля більшості колишніх республік Радянського Союзу. Демократія потребує особливих умов для свого існування, якщо це має бути існування без спотворення самої сутності демократії, і є в цьому плані найбільш примхливою серед інших можливих форм урядування. Фактично кожен демократичний режим це експеримент з невідомими умовами проведення і чіткими, але варіативними, альтернативними результатами.

Експериментальність запровадження демократичних інститутів полягає в тому, що дуже важко прорахувати всі умови, всі змінні соціокультурного середовища, що супроводжують це впровадження і будуть справляти позитивний або негативний вплив. Відповідно завжди залишається ризик, що експеримент закінчиться поверненням до авторитаризму, тобто суспільство не сприйме демократичні інститути. Кожне суспільство має механізм відтворення своєї культури – традицію. За допомогою якої здійснюється певний відбір, стереотипізація досвіду і передача стереотипів, за схемою – інновація, відбір, стереотипізація та стабілізація. Таким чином традиція визначає чи будуть сприйняті інновації. «Традиція ... слугує не тільки символом безперервності, але й тим, що визначає межі інновацій і головним критерієм їх законності, а також критерієм (допустимих варіантів) соціальної активності» [9, с. 126]. Тож від традиції залежить чи буде сприйнята та чи інша інновація, в тому числі й інституційна.

Ще одним негативним підсумком експерименту з впровадження демократії є ситуація, коли внаслідок адаптації інститутів вихолощується їх зміст. С. Лур'є наводить цитату Ф. Боаса – «навіть коли процес запози-

чення відбувається, запозичуваний елемент культури переосмислюється» [6, с. 52]. Подібним чином переосмислюються і демократичні інститути, породжуючи, в кращому випадку, їх формальних двійників, таких як вибори без конкуренції та з відомим результатом, громадські об'єднання, що нікого не об'єднують та інші.

Частину явищ з практики функціонування політичних інститутів в пострадянських країнах можна назвати пострадянськими демократичними симуляціями. В переважній більшості вони існують в безвісності, хоча в деяких випадках їх визначають за допомогою влучних журналістських штампів, наприклад «гранітоїди» чи «вибори без вибору». Безвісність обумовлена їх природою, вони прагнуть приховати своє існування за ширмою показної демократичності, вони симулюють саме з метою – бути невпізнаним. Свою власну природу і принципи існування вони усіяко намагаються приховати, оскільки вона суперечить їх легітиміційній легенді і може підірвати їх правомочність. Їх можна назвати демократичними симуляціями, оскільки вони є за своєю формою, за походженням - демократичними, проте зміст їх вихолощено, і їх діяльність не відповідає проголошуваним ними ж принципам. За фасадом демократичних інститутів є поширеними специфічні інституційні уявлення та специфічні норми діяльності. Використання прикметника посткомуністичні чи пострадянські в даному випадку не несе якогось категоріального навантаження. Подібні симуляції можуть бути поширені і в інших країнах, в тому числі й у демократичних, тому вживання даного прикметника це швидше обмеження операційного поля даного поняття. Якщо й є специфіка пострадянських демократичних симуляцій то полягає вона в комплексності, оскільки практично усі демократичні інститути в країнах-республіках колишнього СРСР або зазвали поширення цього явища або наразі від нього страждають.

Ми не будемо робити в статті позитивного визначення терміну демократія, оскільки вважаємо, що більш простим і більш можливим є визначення демократії через негацію. Окремі демократичні симуляції не унеможливають існування демократії. Окремі симуляції, що існують замість демократичних інститутів, можуть просто погіршувати якість демократичного урядування, проте демократія буде існувати. Хоча з іншої сторони наявність стійкої сукупності симуляцій має бути визнана несумісною з демократичним режимом. Тому визначаючи демократичні симуляції ми будемо визначати - якими не мають бути демократичні інститути, тобто чого не має бути для того, щоб визнати режим демократичним.

Симуляції є різноманітними, крім вище згаданих симуляції конкурентних виборів та неурядових організації, до їх числа належать партії що є інвестиційними проектами і в жодному разі не представляють інтереси суспільних груп, міжнародні спостерігачі, які бачать свою місію не в відстеженні дотримання процедур, а в відстоюванні результатів та позицій певних сторін та ін. Наразі нас, в рамках даної статті, цікавлять практичні приклади пострадянських демократичних симуляцій та способи їх легітимізації на рівні теоретичного осмислення. В якості основної гіпотези дослідження ми висуваємо припущення, що поява такого поняття як

«демократія з прикметниками» може бути розцінена як спроба теоретичної легітимації пострадянських демократичних симуляцій.

Приклад становлення пострадянської демократичної симуляції детально і відверто описаний російськими політтехнологами А. Куртовим та М. Каган. Вони визначають як причини так і умови та механізми цього процесу. Після розпаду Радянського Союзу, як вони зазначають, в Росії було встановлено процедуру вільних, демократичних виборів. І «в той період влада ще не зрозуміла, що вибори – це інструмент, який дозволяє або контролювати політичну ситуацію, або втратити цей контроль, і поки влада цього не зрозуміла, склалася реальність, яка її взагалі то не влаштувала, і була вона «така, що «народні обранці» ставали цілком законними і рівноправними учасниками політичних процесів» [1, с. 58]. Тобто склалася ситуація певної невизначеності, коли відбувалося циркулювання еліти, яким важко було керувати, оскільки вступали в дію вподобання та інтереси населення, яке отримало право на вибір і на оцінку діяльності влади. Ситуація коли позбавитися посади чи мандату можна були лише через волю виборців, тих хто був при владі, не влаштувала. «І тоді активні, реальні гравці на політичному полі державного масштабу, які бажали утримати в своїх руках всі важелі управління політичними та економічними процесами, в якийсь момент прозріли. Вони зрозуміли, що вибори – це серйозний інструмент впливу, який гарантує в післявиборчий період збереження контролю над ситуацією, захист особистих позицій, інтересів» [1, с. 58].

Таким чином необхідно було усунути невизначеність, яку давали вибори, не відмінюючи самі вибори, оскільки це питання міжнародного престижу, та й виходячи з ситуації в Росії їх відмінити поки що неможливо, оскільки люди до них звикли (згідно з поясненнями авторів книги). Тоді «виникло принципово нове завдання: владі стало необхідно, з однієї сторони, показати як російському суспільству, так і світовій спільноті, що нова Росія буде «справжню» демократію, а з іншої – зберегти авторитарні принципи її організації, спадкоємності і взаємодії з суспільством. Для цього було законодавчо оформлено процедуру відкритих альтернативних виборів на всіх рівнях вертикалі влади ... але одночасно було створено механізм проведення виборчих кампаній таким чином, щоб результат виборів був фактично наперед визначеним» [1, с. 309]. Механізм про який говорять автори, це - концентрація інформаційних та адміністративних ресурсів та застосування політтехнологій. Таким чином адміністративний ресурс виступає одним з засобів який дає змогу зберегти демократичний фасад, «за яким ховається механізм абсолютного маніпулювання виборами» [1, с. 62].

Зважаючи на все це автори книги констатують що – «сьогодні ми можемо зафіксувати закінчення періоду «вільного волевиявлення громадян» і прихід «технологічного» періоду. Тріумфальна хода блоку «Єдність» на парламентських виборах 1999 р. – це вже апофеоз маніпуляції суспільною свідомістю під час виборів, чітко продуманий стратегічний захід, який завершився «правильно» заповненими бюлетенями, опущеними в виборчі урни» [1, с. 59].

Про такі вибори, які викликають свою довершеність захоплен-

ня у А. Куртова та М. Кагана, можна сказати, що вони не забезпечують відповідальності влади перед суспільством, не сприяють подоланню традиційній відчуженості влади і суспільства, а «технологізація» виборчих кампаній вихлостила і привела до перекручення сутності і призначення вільних демократичних виборів як механізму прямої демократії.

Іншим прикладом демократичних симуляцій можна вважати, за певних умов, і неурядові організації. Їх існування вважають доцільним і важливим, оскільки вони виконують певні суспільно важливі функції – артикуляції та трансляції інтересів громадян, захист їх прав і т.д. Відтак неурядова організація є «зряддям в руках суспільства», вона працює саме для суспільства і на суспільство. Але часто організація про це забуває. Чому так відбувається?

Суспільство є конституюючою стороною неурядової організації, воно надає їй сенс, воно надає їй кошти, тим чи іншим шляхом (пожертви, внески та ін.) та ресурси робочої сили у вигляді праці волонтерів і воно ж оцінює її діяльність. Коли це дійсно відбувається так, а так і повинно бути, то загрози забути - заради кого ведеться діяльність, для організації немає. Але все частіше з'являються посередники між суспільством і неурядовими організаціями. І такими посередниками між суспільством та неурядовими організаціями виступають зазвичай фонди та державні органи, які виступають фінансовими донорами для НУО і відбирають серед них тих, хто є, на їхню думку, гідними фінансування.

Відбір якогось числа організацій, які гідні отримувати субсидію, відбір проектів, які заслуговують забезпечення грантами - прямі ознаки конкуренції між НУО. Дійсно, конкуренція, певний елемент ринку, в середовищі НУО є неодмінною складовою, адже вона необхідна для забезпечення їх ефективності, для «гарантування ... організаціям умов нормального розвитку. Конкуренція змушує до організаційних змін, пристосування до умов, які є динамічними та змінними. Конкуренція на рівні третього сектора - це, в тому числі, і значно більша палітра послуг для їх одержувачів (адже більшість НДО постає для того, щоб надавати певні послуги окремій групі людей)» [2, с. 7]. Дуже важливим є питання заради чого, а відтак і заради кого точиться ця конкуренція.

Кожна НУО в своїй статутній діяльності, хай це буде боротьба за права жінок, турбота про найменш захищені верстви чи поширення якогось вчення, переслідує і певний конкурентний момент. НУО адвокатського типу змагаються за залучення волонтерів та увагу суспільства, яка веде до збільшення пожертв з боку приватних доброчинців, та збільшення фінансування з боку донорських агенцій, об'єднання за права жінок змагаються за залучення нових членів до своїх рядів, яке веде до збільшення авторитету організації, та збільшення коштів які отримує організація з членських внесків і так далі. Але тут є присутнім і певний небезпечний момент.

Поява проміжної ланки між суспільством та неурядовими організаціями є загалом явищем позитивним і веде до підвищення ефективності їх діяльності і до оптимізації їх фінансування. Але має це і негативний аспект,

який донори неурядових організацій та інфраструктурні НУО мають враховувати. Це веде до втрати організаціями зв'язку зі своїм середовищем, з тими, хто користується їх послугами, з суспільством. Оскільки фонди та державні установи і органи фінансують неурядові організації, то вони виявляються їх замовниками і оцінщиками їх діяльності, їх конституюючою стороною, а неурядові організації перетворюються на їх клієнтуру і ведуть конкурентну боротьбу вже за увагу та підтримку не зі сторони суспільства, а зі сторони фондів та державних установ і органів. Відтак втрачається незалежність НУО, яку давала їм підтримка зі сторони суспільства, і втрачається зв'язок НУО зі своїм середовищем. Організація замикає свою увагу саме на своїх донорах. І тоді організація втрачає свій статус елементу громадянського суспільства.

Умови перетворення демократичного інституту на демократичну симуляцію, як і його можливості, є різними, що обумовлює і відмінність самого процесу перетворення. Проте головним є те, що зацікавленість в його існуванні, матеріальна чи політична, зумовлює прагнення до його збереження серед тих, хто отримує від його існування зиск, отримує від його існування легітимацію, внутрішню чи зовнішню, або просто турбується про стабільність політичної системи та держави. Проте зміни, які відбуваються в рамках демократичних інститутів, стають помітними і потребують свого пояснення чи обґрунтування. Потребують обґрунтування того, що вони як і раніше залишаються демократичними, хоча й зазнають певних змін. Головним способом подібного обґрунтування є посилення на перехідний характер режиму і на його цивілізаційну, національну, культурну специфіку. Тобто вибори президента у нас відбуваються на безальтернативній основі тому, що інакше нам не дозволяє специфіка нашої країни, але в цілому вибори у нас демократичні.

Дійсно демократія, як і громадянське суспільство, модернізація, та інші загальні матриці розвитку є універсальними. Тобто їх сформуливали на підставі виділення певних принципів, які вважалися застосовними в усіх випадках, в усіх країнах якщо говорити більш конкретно, з цією метою їх і визначали якомога більш загальним чином, але потім, після того як їх спробували застосувати на практиці почалося руйнування цієї усе загальності й універсальності. Стикаючись з проблемами на шляху поширення й розвитку демократії в кожній конкретній країні почали говорити про специфіку цих країн. Визначати для кожної свій, окремішний шлях. Говорячи про те, що перенесення на цей ґрунт запозичень неможливе, вони не приживуться, потрібні власні життєздатні гібриди, поєднання власної специфіки та демократичних норм. При цьому від загальної демократичної парадигми не відмовлялися, оскільки прагнули визнаватися саме демократіями, а не якимось інакше. Хоча мали би визнавати, що відмовляючись від певних демократичних принципів, або дещо трансформуючи їх, мали би відмовлятися і від ймення – демократія, натомість використовувалися слова - гібриди, визначення з розряду – демократія з прикметниками. Які є вторинними, похідними від первинних концептів демократії, і не є ними по суті, хоча й використовують їх авторитет. Подібні спроби ми можемо зустріти в різних

країнах, і на різних континентах.

Соціалістичні країни будували «народну демократію», в Індонезії диктатор Сухарто створював «керовану демократію», в Чилі Піночет – «дисциплінарну». Проте жоден з цих режимів не можна назвати дійсно демократичним. Щоб не відмовлятися від терміну демократія, ми використовуємо демократію з прикметниками і визнаємо національну специфіку. Не відмовляємося, тому що є певні аспекти в рамках теорій, які ми намагаємося використовувати, відмовляючись від інших, але з часом ми вже повністю відмовляємося від усіх складових первинної концепції, але не відмовляємося від назви, тому що традиція і нам потрібно ці назви, оскільки це символи належності до цивілізації і пропуск в світову спільноту, де ці символи є важливими, принаймні в Європі та США.

Подібним шляхом йде наразі й Росія. Хоча вона вже за усіма ознаками є електоральною псевдодемократією з елементами бюрократичного авторитаризму [3], проте ідеологи нового режиму говорять про наявність опозиційних партій, виборів та критики зі сторони друкованих ЗМІ, пропагандують тезу про «суверенну демократію», і зазначають, що Росія має право будувати власну демократію без посилань на західні стандарти, з врахуванням російських традицій. Досвід побудови, в державах що виникли на теренах Радянського Союзу, демократичних режимів з національною специфікою показав, що використання ними демократичної фразеології, поширення формально демократичних інститутів та формальних демократичних процедур переважно використовується в якості специфічного політичного фасаду, за яким реально функціонують різноманітні види цезаристських, султаністських, популістських, плебісцитарних та інших недемократичних режимів, які при цьому опираються на демократичні симуляції. Між тим гібриди дійсно виявлялися життєздатними, ось тільки демократію місцева специфіка, як це виявляється, поступово витісняє, аж до повного її викорінення в усіх сферах реального здійснення влади, фактично скрізь крім Конституції.

Для означення подібних режимів доволі часто використовують різні варіанти визначень зі сфери «демократій з прикметниками» – суверенна, керована, делегативна, електоральна, авторитарна демократія, і зазначають їх перехідний характер. Проте слід визнати ці режими такими, що вже відбулися, перейшли до того стану, який є на даний момент усталеним. Визнати їх недемократичними, а відтак і досліджувати їх демократичні симуляції не в якості демократичних інститутів, а як особлого роду формування та утворення, а самі режими як різновиди «моноцентризму», «бюрократичного авторитаризму», «електорального авторитаризму», «керованого плюралізму», та ін..

Слід відзначити, що в Україні весь час відбуваються реформи, такі як введення посад представників президента, потім обласних та районних адміністрацій, реформи місцевого самоврядування – введення районних рад та адміністрацій в містах, очікується впровадження виборності голів обласних державних адміністрацій, реформа інституту виборів – введення змішаної виборчої системи, згодом пропорційної, а в перспективі

пропорційної з відкритими списками. Виходячи з досвіду цих реформ може здатися, що єдиними агентами перетворень в Україні є її еліта, саме її зусиллями проводилися всі ці перетворення, але не слід недооцінювати ролі широкого загалу українського суспільства. Воно робить можливим ці перетворення. Їх апатія і мовчазне ігнорування справ суспільних і є їхніми інструментами впливу. Так вибори до Верховної Ради в Україні зазнали значних змін. Тепер вже майже ніякої ролі не відіграє програма з якою політична партія йде на вибори, більш важливою є наявність в її складі яскравого лідера. Набуває поширення створення виборчих блоків та партій безпосередньо під вибори, які не маючи ні програми, ні сталого електорату, не розраховані на тривале існування, роблять розрахунок лише на наявність коштів та доступ до інформаційних ресурсів. Важливу роль відіграють - розміри матеріальної допомоги яку партія та її представники здатні вчинити округові, у вигляді відремонтованих доріг, лікарень і т. д., відносини земляцтва, та пов'язаний з ними регіональний популізм. Незначним фактором стала сама якість роботи в парламенті, для депутатів, які прагнуть переобрання. Чи була б така ситуація можливою якби наші громадяни займали активну громадську позицію, цікавилися б суспільними справами та краще усвідомлювали свої інтереси. Натомість панує переконання – там за нас уже все вирішили, мій один голос нічого не зробить. І це дає можливість до того, що вибори перетворюються з засобу впливу на вибір альтернатив суспільного розвитку, впливу суспільства на державу - на конкурс рекламних акцій.

В місцевому самоврядуванні складається парадоксальна ситуація. Оскільки муніципальне майно яке є власністю територіальної громади міста розглядається мешканцями міста, і самими муніципальними службовцями як власність муніципальних службовців, а назва «самоврядування» залишається лише назвою, остільки до справ міських громадяни виказують ще більшу апатію ніж до державних, не користаючись своїм правом на прями форми самоврядування і не проявляючи ніякої схильності до самоорганізації.

Таким чином підтверджуються думка К. Поппера, яку він висловив стосовно соціальної інженерії – «не можна побудувати абсолютно надійні інституції, функціонування яких не залежить великою мірою від осіб: інституції, щонайкраще, скорочують невизначеність, спричинену особистим чинником... (Інституції нагадують фортеці. Вони повинні бути добре спроектовані й наповнені відповідними людьми)» [8, с. 88].

В чому полягає невідповідність демократичним інституціям? І чи коректно говорити про відповідність людей інституціям? Ні, але коректно говорити про невідповідність установок, уявлень людей про інститути. Людина не перебуває в безпосередньому фізичному контакт з політичними інститутами, вона сприймає їх опосередковано. І цим медіатором між людиною та оточуючим її світом є культура, як засіб пізнання та ментального структурування оточуючого середовища, а також як система символів, структуруючих людську діяльність [6, с. 89]. Культурні символи (смисли та значення) опосередковують взаємодію людей та умов (соціальних, при-

родних, політичних) їх існування, позбавляючи останні ефекту прямої дії. Тобто говорячи словами П. Рікера – «немає такої соціальної дії, яка не була б вже символічно опосередкованою» [12, с. 258]. При нововведеннях виникає ситуація, коли про нові інститути судять, і намагаються діяти в їх рамках на підставі попереднього досвіду який виявляється неадекватним.

Всім соціально значимим діям людей притаманні цілеспрямованість та осмисленість. Нові інститути як організовані комплекси дій людей можуть виникнути і функціонувати лише тоді коли вони є осмисленими і понятими ними, лише тоді коли вони відповідають деяким схемам смислів і значень, якими ці люди володіють. Такі смисли і значення, з однієї сторони, оформляють і направляють наміри людини, а з іншої – надають певної цінності тим чи іншим «зовнішнім» умовам та обставинам її існування. Таким шляхом розуміються «зовнішні» умови, завдяки цьому по відношенню до них є можливою та чи інша людська дія [4, с. 81].

Інституційна уява в Україні стосовно демократичних інститутів формувалася під впливом ряду факторів. Очікувалося що встановлення нового ладу відразу приведе до поліпшення усіх сфер життя людей, і коли цього не трапилося це викликало цілком зрозуміле незадоволення. Крім того держава не змогла забезпечити навіть того рівня соціального забезпечення, яке було за радянських часів, все це викликало недовіру до держави та всіх її інститутів. Взагалі уявлення про демократичні інститути в країні було дуже примітивним, демократія розумілася як шлях до свободи та, насамперед, добробуту, ніхто не думав, що демократичне урядування потребує чогось від громадян. Люди знали про демократичні права, але нічого не знали про демократичні обов'язки. Демократичні інститути вимагають демократичних громадян, інакше вони виявляються неефективними, «повисають в повітрі».

Вплив нововведених інститутів також можна легко помітити. З'явилися нові ідентичності – ідеологічні, групові, регіональні. На політичній арені – нові учасники гри – партії, асоціації, ЗМІ. Таким чином можна стверджувати - інститути впливають на особистості, повноваження та стратегії політичних гравців, вони змінюють розподіл політичних інтересів, ресурсів та правил, формують нових учасників гри та нові ідентичності, забезпечуючи гравців критеріями успіхів і невдач, створюючи правила належної поведінки, спільну мову та норми [7, с. 31]. Вони створюють підґрунтя для демократичної політики, яка може обмежитися лише формальним використанням демократичних процедур та інститутів, а може й привести до справжнього розвитку демократії. Результат залежить від дій людей, від того як вони себе поведуть. Інституційна реформа не завжди змінює принципи політики. Може виникнути ситуація – «старе вино в нових міхах», коли за нових інститутів зберігається стара інституціональна уява і старі інституціональні практики. Потрібні зміни в розумінні того, що є благо, людина, природа, суспільство як смислові принципи організації спільного життя людей. Без цього реформи формальних інститутів «повисають в повітрі», не знаходячи опертя в неформальних нормах. Як колись в Радянському Союзі соціалістичні інститути, так і тепер демократичні не

є вкоріненими в моральному-практичному досвіді народу. Причина цього і в недосконалої системи політичної освіти населення, яке замість основ політики та громадянства навчають політології, після якої в пам'яті студентів залишається лише один трюїзм «політика – брудна справа», і в байдужості до цієї проблеми нашої еліти, в відсутності когось хто був би зацікавлений в такому перетворенні і мав би для цього достатньо сил. Тому девізом наших широких народних мас обрано вислів «політика – брудна справа», тоді як для дійсно демократичного суспільства більше підходить запропонований Ж.-Ж. Руссо – «Права подавати його (голос – прим. авт.) при обговоренні цих справ (суспільних, тобто голосувати – прим. авт.) достатньо, для того щоб зобов'язати ..уяснити собі їх сутність» [9, с. 168]. Для того ж щоб змінити ситуацію необхідно щоб громадяни знали норми, процедури та цінності демократії, визнавали їх правильними та справедливими, придатними до застосування, необхідними та єдино можливими і керувалися ними в своїй діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Куртов А. Охота на дракона. Размышления о выборах и политическом консультировании / А. Куртов, М. Каган. – М.: ГУ ВШЭ, 2002. – 154 с.
2. Конечни О. Міт неринковості третього сектора / О. Конечни // Громадські ініціативи. - 2001. - №3. - С.7 – 8.
3. Ситников А. В ряду режимных демократий [Електронний ресурс] / А. Ситников // <http://cato.ru/pages/151?idpage=106&id=41&p=0> (дата звернення 20.08.2016) – Назва з екрана.
4. Капустин Б. Г. Современность как предмет политической теории / Б. Г. Капустин. – М.: РОССПЭН, 1998. – 243 с.
5. Лурье С. В. Историческая этнология: Учебное пособие для вузов / С. В. Лурье. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 318 с.
6. Патнам Р. Д. Творення демократії: Традиції громадянської активності в сучасній Італії / Р. Д. Патнам. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001 – 251 с.
7. Поппер К. Злиденність історизму: Пер. з англ. / К. Поппер. – К.: Абрис, 1994. – 176 с.
8. Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Ж. Ж. Руссо. – М.: «КАНОН-пресс», «Кучково поле», 1998. – 342 с.
9. Eisenstadt Sh. N. Frameworks of the Great Revolution: Culture, Social Structure, History and Human Agency / Sh. N. Eisenstadt // International Social Science Journal. - August 1992. – V. 44. – № 133. – P. 121 - 136.
10. Ricoeur P. Lectures on Ideology and Utopia / P. Ricoeur. – N.Y.: Columbia Univ. Press, 1986. – 308 p.

Пашенко В. И., кандидат политических наук, доцент, доцент кафедры политологии и права Нежинского государственного университета имени Н. Гоголя (Нежин, Черниговская область, Украина), E-mail: vvvvvvv2002@ukr.net

Между консолидацией и симуляцией демократических институтов.

Аннотация. В данной статье основное внимание уделяется анализу состояния и перспектив развития демократии в Украине. Статья описывает деятельность различных традиционных демократических институтов. Описаны такие понятия как постсоветские демократические симуляции и демократия с прилагательными и определены существующие между ними взаимосвязи. Особое внимание уделено возможности консолидации демократии.

Ключевые слова: демократия, демократия с прилагательными, демократиче-

Pashchenko V., PhD in political sciences, docent, associate professor of the Department of Political Science and Law, Nizhyn Gogol State University (Nizhyn, Chernigov region, Ukraine) E-mail: vvvvvv2002@ukr.net

Between the simulation and the consolidation of democratic institutions.

Abstract. This paper concentrates on analyzing the condition and perspective of development of the democracy in Ukraine. Article describes the activity of the different traditional democratic institutions. There are described such concepts as post-Soviet democratic simulations and democracy with adjectives and determined the relationship that exists between them. Special attention is given to the possibility of consolidation of democracy.

Key words: democracy, democracy with adjectives, democratic institution, consolidation of democracy, traditions.

УДК 325.2.001.1

Білошицький С. В.,

доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(Хмельницький, Україна), E-mail: prostir25@ukr.net

**ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ:
УСВІДОМЛЕННЯ РЕАЛІЙ
ТА ЗАВДАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ**

Анотація. Розглядаються політичні наслідки та детермінанти сучасної міжнародної міграції. Зазначається, що міграційні процеси в сучасному глобалізованому світі перетворюються зі спонтанного процесу на сферу геополітичного, геоекономічного та геокультурного управління. Робиться висновок, що для дослідження цього феномену необхідно створити цілісну спеціальну політологічну теорію (політологію міграції), предметом якої можуть виступати політична свідомість і поведінка мігранта в конкретному історико-культурному та соціально-економічному середовищі, що сприяють становленню (трансформації) різних суспільно-політичних структур та інститутів.

Ключові слова: міжнародна міграція населення, соціокультурні трансформації, політична адаптація, мультикультуралізм, політологія міграції.

Міжнародна міграція в сучасному світі перетворюється на потужний фактор формування контурів глобальної економіки та політики майбутнього. З одного боку, міграційні процеси є результатом вступу окремих суспільств і національних економік у глобальні відносини, з іншого – вони можуть розглядатися в якості факторів подальших соціальних перетворень як у країнах, що приймають мігрантів, так і в країнах їх виїзду. Причому динаміка міграційних процесів свідчить, що найближчими десятиліттями рухливність населення збільшуватиметься в обсягах, ставатиме дедалі різноманітнішою у своїх соціальних і культурних характеристиках.

Відповідно, значно зростає потреба в багатоаспектному пізнанні механізмів і тенденцій міграції, що обумовлює підвищення інтересу до